

zich neer te leggen; daar kwam nog bij dat zij wisten dat er in bezet gebied op werd gerekend dat de regering op het juiste moment de staking zou gelasten. Het besluit ertoe was riskant, maar risico's, grote risico's zelfs, zijn inherent aan alle oorlogvoering.

Een heel andere vraag is of de regering de Spoorwegstaking had moeten afgelasten toen haar eenmaal uit tal van berichten van haar geheime agenten was gebleken dat de Duitsers de nadelen die er aanvankelijk voor hen uit waren gevloeid, redelijk hadden kunnen opvangen, maar dat de nadelen voor de burgerbevolking van maand tot maand groter werden. Wij komen op die vraag in hoofdstuk 6 terug; daarop vooruitlopend merken wij hier op dat de regering vreesde dat de bezetter, zoals hij in een enkele plaats na het uitbreken van de staking had gedaan (ook hierover meer in hoofdstuk 6), in het algemeen wraak zou nemen op de stakers, als zij zich weer naar de stations zouden begeven, en dat de regering, terecht naar ons oordeel, meende voor die algemene represailles geen verantwoordelijkheid te kunnen aanvaarden. In feite zijn er aanwijzingen dat de bezetter, ware de staking afgebroken, verheugd over de politieke overwinning die hij dan zou hebben behaald, zich van verdere represailles tegen de spoorwegstakers zou hebben onthouden, maar die aanwijzingen waren aan de regering onbekend. Het is juist de derde van de bovengenoemde factoren geweest: het algemene ingrijpen van de bezetter, die haar er toe bracht, tot voortzetting van de staking aan te sporen, want dat ingrijpen bevestigde en versterkte in hoge mate de visie welke met name de koningin en de minister-president op de Duitse machthebbers hadden: duivels waren zij, tot elk bedrog, tot elke schanddaad in staat.

Inderdaad, dat ingrijpen van de bezetter loog er niet om. Er was voor hem geen enkele noodzaak om op de Spoorwegstaking te reageren als hij deed: met een embargo op de voedselaanvoer naar het westen dat zes weken lang van kracht bleef; voor dat besluit, vermoedelijk één of enkele dagen vóór 27 september genomen, draagt Seyss-Inquart de hoogste verantwoordelijkheid, zij het dat wij het mogelijk achten dat hij terzake nog overleg heeft gepleegd met Hitler. Er ligt medeverantwoordelijkheid bij scherpshijpers als Christiansen, Rauter en Fiebig; zeker, de *Reichskommissar* trachtte nauwelijks drie weken later, nl. medio oktober, door het toelaten van de aardappelrooi-actie te bevorderen dat in het oosten des lands voldoende aardappelen kwamen te liggen om er de steden in het westen mee te voorzien, maar toen was het resterend deel van het transportapparaat goeddeels gedesorganiseerd door de grootscheepse vorderingsacties van de *Wehrmacht*. Waren die vorderingsacties er niet ge-